

TERM-EKVIVALENCIA, KÖRGÁT ÉS PINGPONG

Csákány Béla egy napja

Csákány Béláról azt beszélik, nincs olyan feladat, amit élne vállalna, munkabírásról és széleskörű érdeklődéséről legendákat zengenek. Hogy a dolgoknak utánajárjak, egy napot töltöttem el a TTK professzor emeritusával, végigkövetve őt mindenhová, ahol egy szerdai nap folyamán megfordul. Ha figyelembe veszem, hogy mennyi minden maradt ki terjedelmi okok miatt ezen cikkből, azt hiszem a fenti állítások akár szerénynek is mondhatóak.

A nap egy meglehetősen valószínűtlen helyen kezdődik. Reggel háromnegyed nyolckor a Magyar Tudományos Akadémia Dóm téri épületének pincéje felé vesszük az irányt. Lifttel alászállva az embert óhatatlanul elfogja egy különös érzés, mint ha tiltott mélységekbe ereszkedne. A föld mélye azonban titkos kutatólabor helyett egy spártai egyszerűséggel berendezett termet rejt, melynek legfőbb berendezési tárgya egy pingpongasztal. Elsőként érkezünk, percekkel belül befutnak aztán a sporttársak, Boda Domokos, az AOK gyermekgyógyász emeritus professzora, Szendrei Kálmán gyógyszerészkarprofesszor emeritus és UNESCO kutató, valamint a korelnök Endreffy Lóránt, aki egyből megjegyzi, hogy lehetséges bár, hogy Boda professzor a legműveltebb közülük, neki magának viszont szépségben nem akad párja. Az erőviszonyok ilyenét tisztázása után némi bemelegítés következik, majd Csákány professzor úr mérkőzik meg Boda professzorral, mely mérkőzés az utóbbi viszonylag könnyed győzelmével végződik.

A tipikus nap vagy pingpongozással, vagy egyetemi órával kezdődik, melyek közt szeminárium és előadás is akad. Egyetlen kivétel a vasárnap, ami hosszú alvással indul — meséli a professzor, aki gyakorlatvezetés, valamint klasszikus és lineáris algebra órák mellett Matematikai játékok címmel is tart előadásokat felsőbb éveseknek. Ezek mellett három szakdolgozó munkáját segíti és irányítja, egyikük például a Húsvét napjának kiszámításához használatos képletek történetéről írja diplomamunkáját.

Huszonöt évig voltam az Algebra tanszék vezetője, majd hatvan éves koromban kértem a felmentésem, hogy átadhassam a helyemet az azt megilletőnek. Most tehát kissé meg vagyok kímélve, de ahogy a hetvenet betöltöttem professzor emeritus

Mikor a hatvanat betöltöttem, a fiam szólt, hogy most már azért neki kéne vágni, mielőtt túlságosan megöregszen. Elkezdünk tehát edzeni, és így hatvannégy éves koromban, orvos kíséretében — mert fiam addigra már végzett orvos lett — feljutottam a Kilimandzsáróra.

leszek, ami nagy kitüntetés. Mivel ez némi anyagi juttatással is jár, az egyetemnek sajnos nincs pénze arra, hogy minden nyugdíjba vonuló professzorának biztosítsa a lehetőségét. Ez a kérdés szavazáson dől el, és az én kollégaim részéről egy igen szép gesztusnak tartom, hogy engem megszavaztak. A továbbiakban is kívánok előadásokat tartani, éppen most kezdem egy tanárjelölt évfolyamot, ahol az öt félévre kiterjedő algebrai előadássorozatot általában egy ember tartja végig — mondja a tanár úr.

Kilenc óra tájban érkezünk a Bolyai Intézetbe, ahol a professzor az e-mailek ellenőrzésével kezdi a munkát. Az érkezett levélből megtudjuk, hogy Olsanszkij, és tőle függetlenül Ríps úgy 1980 táján konstruált olyan végtelen csoportokat, melyeknek minden valódi részcsoportja prímmrendű. Nincs is jobb egy ilyen hírnél így reggel, ha csak nem egy kiadós séta, amely szintén a professzor mindennapi elfoglaltságai közé tartozik. A Tisza-part felé vesszük tehát az irányt.

A körgát egy tizenkilenc kilométeres sétát jelent, amely rendkívül érdekes, mert sokféle irányból mutatja a várost, márpedig a várost érdemes megfigyelni a töltésről nézve. Természetesen szoktam másfele is sétálni, de ez az útvonal már afféle rituálévá vált, ahol az ember már azt is tudja, hogy merre vannak a mérgek kutyák — meséli Csákány professzor séta közben, mely ezúttal meglehetősen rövid, tekintve hogy tíz előtt még feladatokat várják. A professzor úr Szendrei Agnessel és Máriával éppen egy nekrológ megszövegezésén munkálkodik.

Pollák György a szellem túlfinomult idegrendszerű arisztokratájaként élt közöttünk, hallatlan jól ismerte nem csak a matematikát, hanem a világirodalmat és a zenei művészeteket is. Nem volt még nagyon öreg, nálam csak három évvel volt idősebb, amikor tavaly nyáron örökre eltávozott. Most a szegedi nemzetközi matematikai folyóirat, az Acta Scientiarum Mathematicarum egy különszámában — aminek negyedszázadon át volt egyik szerkesztője — lesz egy megemlékezés róla. Ez két részből áll, egyrészt lesz egy szabványos nekrológ, ezen dolgozunk most

1932-ben született, gimnáziumi tanulmányait Gyulán végezte. 1955-ben szerzett matematika-fizika szakos tanári oklevelet a szegedi egyetemen. 1957-ben lett tanársegéd a Bolyai Intézetben, ahol beosztott professzorként jelenleg is dolgozik. 1968-1993-ig az Algebra és Számelmélet Tanszék vezetője, 1985-1990 között a JATE rektora volt, doktortá 1975-ben avatták. Jelenleg a Szegedi Tudományegyetem matematikai habilitációs szakbizottságának elnöke, az egyetemi matematikai és informatikai doktori iskola algebrai alprogramjának vezetője, az MTA III. Szentármány tanácskozó tagja. A Szent-Györgyi Albert (1996) és a Bolyai Farkas (1999) díj birtokosa, idén a Szegedért Alapítvány tudományos díjával tüntetik ki.

Szendrey Máriával, aki Pollák György legközvetlenebb és legeredményesebb tanítványa, másrészt közlik egy orosz matematikus cikkét, amelyikben azt elemzi, hogy Pollák Györgynek tizenegy dolgozata, amit egy bizonyos témáról írt, hogyan mozdította elő a matematika azon területein folyó kutatásokat. A nekrológ rám eső része az egésznek körülbelül harminc százalékát teszi ki — avat be a matematikus.

Miután a megbeszélésről visszakerünk, kicsit részletesebben is szemügyre veszem a könyvespolcot, ahol a

magyar mellett angol, orosz, szlovák, német, sőt kínai nyelven sorakoznak a matematikai témájú könyvek, de megtalálható itt 1916-os kiadású filozófiai témájú könyv éppúgy, mint Marx Tőkéje. A könyvek kapcsán a professzor úrnak egy fiatalkori vers, arról pedig egy anekdota jut eszébe.

— Benne voltunk a háborúban, és akkoriban tízéves kortól mindenkinek Honvédelmi ismeretek című tankönyve volt, amelyhez minden reggel egy gyakorlat tartozott, ahol a jobbra-át-ot meg a fapuskával való menetelést gyakoroltuk. Sok érdekes nótát tanultunk ekkor, volt köztük egy japán induló, mely úgy kezdődik, hogy „Napkeleti vizeken hömpölyög az ár”. Amikor Kiotóban egy öreg földrajzprofesszorral vacsoráztam együtt, említettem, hogy tanultam az említett indulót, még amikor szövetség volt a két ország között. Elénelktem, a pasas pedig elajult a gyönyörűségtől, hiszen gyermekkorában neki is egyik kedvenc indulója volt.

A professzor úr számára azonban nem Japán volt a legegzenekesebb hely, ahol megfordult. Járt Kanadában, az Egyesült Államokban, sőt Észak-Koreában is. A legizgalmasabb vidékre azonban hobbi révén jutott el.

Nagyon szeretek hegyeket mászni, ha tehetem ki is használom a lehetőségeket. Mikor a fiam kicsi volt elhatároztuk, hogy ha nagyok leszünk, felmegyünk együtt a Kilimandzsáróra. Akkoriban azonban erre sem pénzünk, sem lehetőségünk nem akadt. Mikor a hatvanat betöltöttem, a fiam szólt, hogy most már azért neki kéne vágni, mielőtt túlságosan megöregszen. Elkezdünk tehát edzeni, és így hatvannégy éves koromban, orvos kíséretében — mert fiam addigra már végzett orvos lett — feljutottam a Kilimandzsáróra. Persze itthon és a Felvidéken továbbra is viszonylag rendszeresen túrázom, utoljára egy éve vettem részt egy komolyabb teljesítménytúrán — meséli Csákány professzor.

Túl sok időnk nincs azonban a történetre, hiszen tíz óraker a tanár úr órára siet, melynek témája a csoportok term-ekvivalenciája. Csákány professzor úr azonban az iskolapadban foglal helyet, ez a szeminárium ugyanis oktatóknak van meghirdetve,

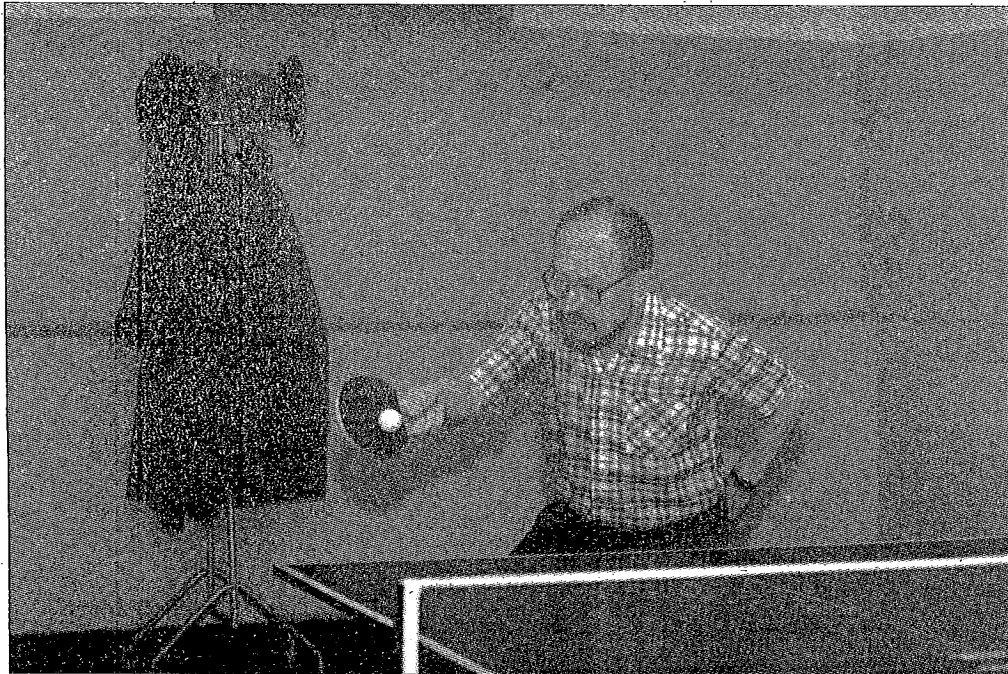
immár negyven éve folyamatosan. Az előadónak, Szendrei Agnessnek azonban nem valószínű, hogy feltűnik a különbség — az oktatók legalább akkora zajjal vannak, mint egy átlagos elsőéves csoport. Miután sikerül a résztvevőket úgy-ahogy rendre inteni, megkezdődhet az óra, melynek folyamán bámulatos gyorsasággal veszem el a fonalat, valahol a harmadik és a negyedik mondat tájékán. Hogy mással mondjam nem ez a helyzet azt jelzi az is, hogy mindössze egy doktorandusz hallgató előtt látok jegyzetfüzetet, a többiek a memóriájukra hagyatkoznak. Csákány professzor jó diáknak bizonyul, figyel és kérdez, és csak néha zavarja meg az órárt poénos beszólásokkal, általános derűltséget kelteve.

Az óra számomra csigalassúsággal telik, ami persze jelen esetben semmiféle összefüggésben nem áll az előadóval, majd a rangidős professzorok és munkatársaik OTKA megbeszélésére igyekeznek.

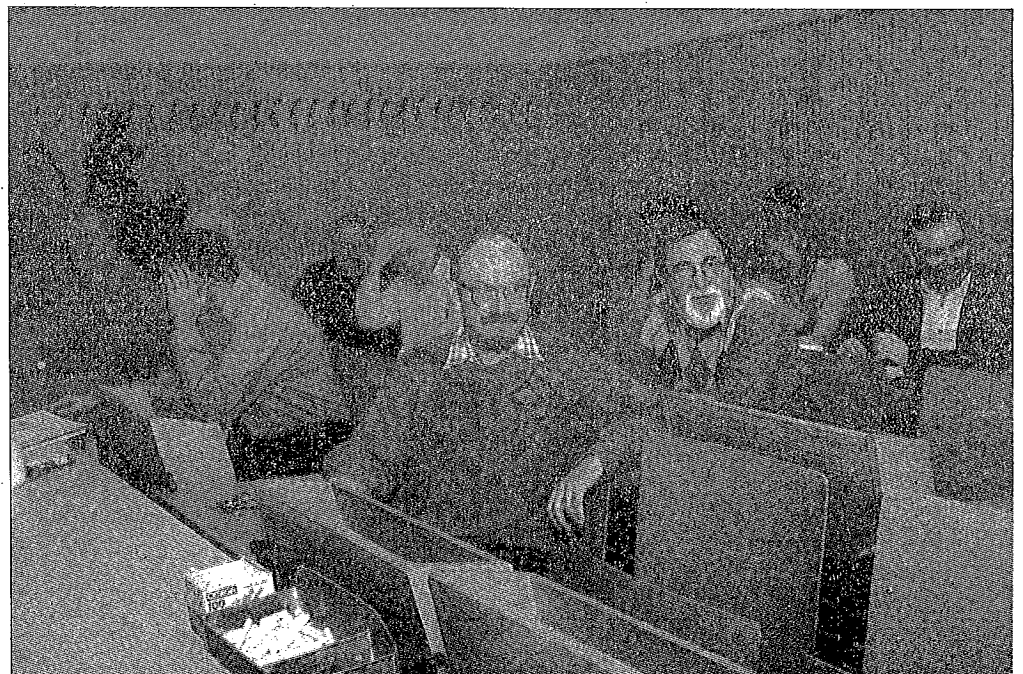
— Az itt dolgozók közül tízen elnyerték az Országos Tudományos Kutatási Alap támogatását, mely az eredményesnek remélhető kutatásokat finanszírozza. Tízünk közül hat Széchenyi professzori ösztöndíjas, és ez csak az Algebra és Számelmélet Tanszékét jelenti. A többiek fiatalok, akik szintén ígéretes eredményeket produkáltak — avat be a professzor. A megbeszélésen számítógépvásárlásról folyik a szó, konkrétan, hogy van-e szükség egy tanszéki laptopra. A nyílt szavazás az eszköz megvásárlásáról dönt, és bár akadnak nemmel szavazók, azt hogy a vásárlásra még az idén sor kerüljön már mindenki megszavazza. Az ezzel kapcsolatos adminisztráció viszonylag gyorsan lezajlik, és már megy is mindenki a dolgára.

Csákány professzor úr számára a nap ezzel tulajdonképpen véget is ér, otthon azonban további munka várja. Felesége a délelőtt tönkrement ágyneműtartó rossz hírével fogadja, mely egy másfél órás javítás eredményeképpen nyeri vissza eredeti állapotát. A tanár úrban egy önjelölt asztalos is megbúvik, előfordult már, hogy saját maga fabrikált asztalt a kiskertbe, ahol gyümölcsöket termeszt. A séta és a kirándulás mellett ugyanis kerti munkával tartja formában magát, aminek aztán jóleső jutalma a természetből készített bor és pálinka. De vár rá még egy kuckó építése is, melyet unokája a diófa lombjai közé álmodott meg, és ami elől a tanár úr természetesen nem zárkózott el.

Tóth Péter Zoltán

„Akkor most adogatok, a Lóri meg figyeljen katonásan!”

Hetven évesen is olyan jó rosszalkodni. Fotók: Nagy László